

Гуманітарні наслідки російського вторгнення для жінок і дітей

Тищенко Ю. А., керівник центру суспільних досліджень;

Каплан Ю. Б., к.політ.н., завідувач відділу гуманітарної політики
та розвитку громадянського суспільства;

Дубова С. В., к.і.н., головний консультант відділу гуманітарної політики
та розвитку громадянського суспільства

Унаслідок російської агресії в Україні однією з найуразливіших категорій цивільних громадян є жінки та діти – вони страждають від бойових дій, потерпають через гуманітарну кризу, внутрішнє та зовнішнє переміщення, фізичне насильство тощо. Під час війни зростає рівень сексуального та гендерно зумовленого насильства – відповідно до ст. 8 Римського статуту це є **воєнні злочини**, що порушують Женевські конвенції та протоколи до них.

За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) станом на 6 квітня 2022 року зафіксовано 1563 випадки загибелі та 2213 поранень цивільного населення України, загалом – 3776 жертв російського повномасштабного вторгнення. Серед убитих – 237 жінок, 24 дівчинки та 43 хлопчики, а також 817 дорослих та 63 дитини з поки ще не встановленою статтю. Серед поранених – 196 жінок, 44 дівчинки та 40 хлопчиків, а також 1575 дорослих та 104 дитини, стать яких ще не з'ясовано. Як стверджують міжнародні організації, більшість смертей настала через застосування боєприпасів та вибухових речовин з великою площею враження, унаслідок ракетних ударів по цивільних об'єктах.

Згідно з Єдиним реєстром досудових розслідувань на 8 квітня 2022 року (а також з іншими джерелами, які потребують підтвердження) із початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україні загинуло 169 та постраждало 305 дітей. Ювенальні прокурори засвідчують: найбільше дітей постраждало в Київській області – 88 осіб (у самій столиці – 16), у Донецькій – 81, Харківській – 75, Чернігівській – 50, Миколаївській – 40, Луганській – 35, Запорізькій – 22, Херсонській – 29, Сумській – 16, Житомирській – 15 осіб. У м. Бучі Київської області в місці масового поховання серед дорослих загиблих виявили тіло 15-річної дівчинки. 7 квітня в Дніпропетровській області військові РФ розстріляли човна, у якому було 14 людей – загинула одна дитина та ще двоє (4 та 16 років) отримали поранення. 6 та 7 квітня під час ворожих обстрілів м. Сєвєродонецька Луганської області було поранено двоє неповнолітніх.

Диверсійно-розвідувальні групи РФ поширюють міськими вулицями мобільні телефони, іграшки, цінні речі, начинені вибухівкою, а отже, можуть постраждати діти в тих містах України, де немає активних бойових дій.

Кількість жертв війни, а також кількість злочинів проти цивільного населення з боку російських військових наразі неможливо точно підрахувати, оскільки тривають активні бойові дії.

Насильство над жінками під час війни

Генеральна Прокуратура України фіксує випадки згвалтувань українських жінок на окупованих територіях та в зоні бойових дій, а 22 березня оголосила першу підозру російському військовому за таке насильство. Наразі загальну статистику не оприлюднюють ані Офіс Генерального Прокурора України, ані Міністерство внутрішніх справ, ані міжнародні правозахисні організації¹. Є спроби поширити інструкцію, щоб самі жертви могли зафіксувати лиходійство, але це дуже складно – зазвичай у бойових зонах та на окупованих територіях немає мобільного та інтернет-зв'язку. Міжнародні правозахисні організації, зокрема Human Rights Watch, документують злочини російських окупантів щодо цивільних осіб, як-от згвалтування, протиправне насильство проти жінок у Маріуполі, Харкові, на Київщині, Чернігівщині, Херсонщині.

На тимчасово окупованих територіях є факти викрадення й тортур щодо жінок – представниць органів місцевого самоврядування, активісток. Наприклад, після звільнення Київщини від ворожої армії знайшли тіло старости с. Мотижин Ольги Сухенко, а в м. Молочанську російські загарбники викрали мера Ірину Липку.

Жінки в ЗСУ

На початок 2022 р. Збройні сили України нараховували 57 тис. жінок (22 % особового складу ЗСУ). З них близько 32 тис. є військовослужбовцями (понад 12 % особового складу), що працюють як цивільні особи. **Зафіксовано порушення прав полонених жінок-військовослужбовців** – 15 звільнених українських дівчат заявили про психологічний тиск, катування та приниження. У м. Ірпені російські «визволителі» знущалися з жінок, намагалися відділити їх від чоловіків для наступного обміну на своїх полонених.

Соціальні виклики, переміщення

Жінки та діти під час війни потерпають від соціальних та економічних проблем, майже 44 % українців довелося тимчасово розділитися зі своєю сім'єю. Жінки й діти їдуть за кордон, шукаючи тимчасового порятунку від бойових дій. За оцінками міжнародної організації «Кооперація задля сприяння та допомоги скрізь» (Cooperative for Assistance and Relief Everywhere – CARE) станом на 6 квітня 2022 р. близько 4,2 млн українських жінок з дітьми виїхали за межі України. ЮНІСЕФ стверджує, що *понад 1,8 млн українських дітей стали біженцями* за кордоном. За прогнозами міжнародних організацій, таке широкомасштабне переміщення збільшує ризики жорстокого поводження, сексуального та гендерно зумовленого насильства, торгівлі людьми. Унаслідок вимушених переїздів жінки стикаються з низкою проблем, серед яких неналежні побутові умови; брак їжі, води та предметів першої необхідності; невизначений юридичний статус, що обмежує доступ до різних послуг: медичних, соціальних, а також освітніх (для дітей); відсутність роботи та коштів; брак психологічної підтримки тощо.

Насильницька депортація дітей та жінок, здійснювана РФ. Спостерігаємо незаконну депортацію жінок та дітей до тимчасово окупованих територій Донецької, Луганської областей та АР Крим, а також до Російської Федерації. Наразі точної інформації про кількість вивезених дітей немає, але Офіс Генерального Прокурора України провадить досудове розслідування фактів незаконної депортації з окупованих російськими військами територій 2 389 дітей. Загальна ж кількість людей, яких було насильно вивезено з України, за оцінками Міністерства реінтеграції тимчасово окупованих територій України, становить близько 40 тис. українських громадян (станом на 27 березня)². Водночас Уповноважена ВРУ з прав людини Л. Денісова під час зустрічі з Надзвичайним і Повноважним Послом України в США оприлюднила більшу кількість – понад 615 тис. вивезених громадян, серед яких 117 тис. дітей³.

¹ Армія гвалтівників. Що відомо про масштаб сексуального насильства військ РФ під час вторгнення в Україну. URL: <https://life.nv.ua/ukr/socium/zgvaltuvannya-v-ukrajini-shcho-vidomo-pro-zlochini-rosiyskoji-armiji-novini-ukrajini-50231915.html>

² Ірина Верещук: «примусово депортованим до рф слід якнайшвидше виходити на зв'язок – усім допоможуть». URL: [https://minre.gov.ua/news/iryna-vereshchuk-prymusovo-deportovanym-do-rf-slid-yaknayshvidshe-vyhodyty-na-zvyazok-usim](https://minre.gov.ua/news/iryna-vereshchuk-prymusovo-deportovanym-do-rf-slid-yaknayshvidshe-vihoditi-na-zvyazok-usim-dopomozhuty-na-zvyazok-usim)

³ Уповноважений провела зустріч з представниками Адміністрації Сполучених Штатів Америки та Надзвичайним і Повноважним Послом України в США. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-provela-zustrich-z-predstavnikami-administraciyi-spoluchениh-shtativ-ameriki-ta-nadzvichajnim-i-povnovazhnim-poslom-ukrayini-v-ssha

Освіта

Актуальною проблемою для українських дітей в період війни є здобуття освіти, можливість користуватися освітньою інфраструктурою. За даними Міністерства освіти та науки України, на кінець березня зруйновано або пошкоджено понад 500 шкіл, садочків тощо. Генеральна Прокуратура України 7 квітня фіксує збільшення випадків руйнування освітньої інфраструктури: унаслідок щоденних бомбардувань та обстрілів пошкоджено 928 закладів освіти, 84 з яких знищено цілком. Найбільше втрат у Донецькій, Харківській, Миколаївській, Сумській, Київській, Херсонській, Житомирській, Чернігівській областях та в м. Києві.

Проблеми дітей-сиріт під час війни

Зростає рівень сирітства серед українських дітей. До початку активної фази війни 2022 р. в Україні було майже 69 тис. дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Через воєнні дії дитячі будинки, зокрема й сімейного типу, вивезено із зон бойових дій попри безпекові та логістичні виклики. У попередні роки сиротами ставали майже 10 тис. дітей на рік, сьогодні ж відбувається зростання сирітства через утрату дітьми своїх батьків, поширюється соціальне сирітство внаслідок розділення родин через воєнні дії.